

KARL MARX

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ : ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΛΑΝΑΣ

Karl Marx

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΛΑΝΑΣ

ΕΝΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ήδη από τις τελευταίες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα οι διανοούμενοι της Δύσης, αυτοί που ο Τσόμσκι ονομάζει «βδελυρούς ειδικούς της απολογητικής», πέταξαν από πάνω τους τον βραχνά της φιλοσοφικής σκέψης, που τους υποχρέωνε να σκέφτονται πριν γράψουν και κυρίως να γράφουν αυτό που σκέπτονται. Τώρα μπορούσαν να φωλιάσουν χωρίς προβλήματα στη ζεστή αγκαλιά των αφεντικών τους και να γράφουν, χωρίς να χρειάζεται να διαθέτουν επιχειρήματα, μόνο με τη δύναμη της κωμικής λογοτεχνίας τους.

Ωστόσο, τα ερείπια των κρατών που είχε δημιουργήσει η σταλινική αντεπανάσταση, κοίταζαν μάλλον απειλητικά τούς μόνιμα σάπιους αρμούς των δυτικών κοινωνιών. Η Δύση δεν είχε νικήσει τον κομμουνισμό, αλλά το ίδιο το ασυνείδητό της. Κάθε κρατικός μηχανισμός θα ήθελε να μπορεί να χειραγωγήσει τους πολίτες του με τον απόλυτο τρόπο της σταλινικής ΕΣΣΔ, χωρίς να δαπανά τόσα χρήματα στα πανεπιστήμια, για την παραγωγή των κατάλληλων κυβερνητικών εργαλείων. Κάθε επιχειρηματίας θα ήθελε να απαλλαγεί για μια στιγμή από τις ιλιγγιώδεις ταχύτητες της αγοράς, που του ανατρέπουν κάθε λεπτό όλα τα σχέδια. Φυσικά, εμπορευματική κοινωνία χωρίς αγορά δεν γίνεται. Ούτε αγορά, χωρίς το δημοκρατικό δικαίωμα να αγοράζεις όποιο πολύχρωμο σκουπίδι σε αναγκάζουν να παράγεις.

Ο σταλινισμός ήταν η μόνη άμυνα της Δύσης απέναντι στην αμφισβήτηση. Το ήξεραν οι ειδικοί σοβιετολόγοι. Και έπρεπε να πείσουν τις μάζες της Δύσης πως αυτό που γκρεμίστηκε ήταν ο κομμουνισμός ο ίδιος, σαν ιδέα. Φαίνεται πως το πέτυχαν, τουλάχιστον εκεί που μπορούν να ασκούν αρκετό έλεγχο: την εκπαίδευση. Όσο για το ευρύ κοινό... τον ρόλο του εξορκιστή των κομμουνιστικών δαιμονίων ανέλαβαν οι διανοούμενοι, αναπαράγοντας κακόγουστα κάθε ιστορία σταλινικής φρικαλεότητας, σαν τις γριές που έχουν ήδη το ένα πόδι στον τάφο και ασχολούνται μονίμως με τα μαρτύρια των πρώτων χριστιανών. Εγκατέλειψαν τη συνήθεια να τυραννάνε το κουνούπι ως σοβαροί διανοούμενοι, και άρχισαν να σκούζουν σαν υστερικές νοικοκυρές στην κλιμακτήριο, προκειμένου οι φωνές τους να σκεπάσουν την αλήθεια: ανάμεσα στις δίκες της Μόσχας, τις δίκες της Αθήνας και τις «καταθέσεις» του Μακάρθου δεν υπάρχει καμιά διαφορά.

Κι έτσι, τα νεαρά φυντάνια των καλλιτεχνών και διανοουμένων που θα στελέωναν τον παράδεισο του μεταμοντερνισμού, ξεμύτισαν, νομίζοντας πως ό,τι έγινε μέχρι σήμερα στην ιστορία ήταν *μαλακία* (με την έννοια που δίνει στη λέξη ο Θουκυδίδης). Τώρα τα πράγματα άρχισαν να χάνουν το λούστρο τους. Εύχομαι να μην χρειαστεί οι απολογητές της Δύσης να βγάλουν το ψωμί τους σαν προλετάριοι (γιατί υπάρχουν εκατομμύρια τέτοιοι στη Δύση) αφού σε λίγο δεν θα τους πληρώνουν ούτε για να καθαρίσουν τα γραφεία στα οποία ξεροσταλιάζουν καθημερινά. Το μόνο που μπορεί να τους σώσει είναι ίσως να θέσουν τις βρώμικες πένες τους στην υπηρεσία της αμφισβήτησης. Και θα το κάνουν, σίγουρα, επιχειρώντας να δημιουργήσουν τον επόμενο σταλινισμό.

Μοναδική άμυνα της αμφισβήτησης είναι ο στοχασμός, η διαρκής αμβολία, η συνεχής ανατροπή των δεδομένων. Αυτό είναι το πνεύμα του κομμουνισμού, που τέθηκε πολύ πριν τον Μαρξ. Ο Μαρξ υπήρξε ένας ευφυής κομμουνιστής φιλόσοφος. Μόνο ένας. Τα υπόλοιπα διαδραματίζονται,

συμβαίνουν. Το παρακάτω νεανικό κείμενο του Μαρξ, μεταφράστηκε για να αμφισβητηθεί, να δοκιμαστεί, να συμπληρωθεί, να αναιρεθεί, μέσα στην πορεία της ζωής των αναγνωστών του. Δεν πάσχει από τη *μαλακία* (με την έννοια που δίνει στη λέξη ο Θουκυδίδης) των οικονομολόγων της Δύσης και των οικονομολόγων του σταλινισμού. Είναι ένα κείμενο ελεύθερο και θα ήταν *μαλακία* (με την έννοια που δίνει στη λέξη ο Θουκυδίδης) να μην διαβαστεί ελεύθερα.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΑΛΑΝΑΣ
Αθήνα, Φεβρουάριος 2010

Aν τα ανθρώπινα αισθήματα, πάθη, κλπ., δεν είναι απλά ανθρωπολογικά φαινόμενα με τη (στενότερη) έννοια, αλλά πραγματική οντολογική επιβεβαίωση της ύπαρξης (της φύσης), κι αν επιβεβαιώνονται πραγματικά μόνο επειδή το αντικείμενό τους υπάρχει γι' αυτά ως αισθητό αντικείμενο, τότε είναι σαφές πως:

1. Σε καμιά περίπτωση δεν έχουν απλά και μόνον έναν τρόπο επιβεβαίωσης, αλλά κατά μείζονα λόγο ο διακριτός χαρακτήρας της ύπαρξής τους, της ζωής τους, συνίσταται στον διακριτό τρόπο της επιβεβαίωσής τους. Ο τρόπος με τον οποίο το αντικείμενο υπάρχει γι' αυτά είναι ο ιδιαίτερος τρόπος ικανοποίησής τους.

2. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, η αισθητή επιβεβαίωση είναι άμεση ανάλωση του αντικειμένου σαν ανεξάρτητη ύπαρξη (όπως συμβαίνει στην τροφή, την πόση, την επεξεργασία του αντικειμένου, κλπ.), είναι επιβεβαίωση του αντικειμένου.

3. Στο μέτρο που ο άνθρωπος, κι ως εκ τούτου η ικανότητά του να αισθάνεται, κλπ., είναι ανθρώπινα, η επιβεβαίωση του αντικειμένου από οποιονδήποτε άλλον ισοδυναμεί με την ικανοποίησή του.

4. Μόνο μέσω της μεταποιητικής δραστηριότητας- π.χ., μέσω της ατομικής ιδιοκτησίας- η οντολογική ουσία του ανθρώπινου πάθους κατορθώνει την ύπαρξη, την ολοκλήρωση και τον ανθρώπινο χαρακτήρα της. Ως εκ τούτου η ανθρώπινη επιστήμη είναι από μόνη της ένα προϊόν της πρακτικής δραστηριότητας του ανθρώπου.

5. Το νόημα της ατομικής ιδιοκτησίας -πέρα από την αποξένωση- είναι η ύπαρξη ουσιωδών αντικειμένων για τον άνθρωπο, ως αντικείμενα που μπορούν να του προσφέρουν απόλαυση, αλλά και ως αντικείμενα μέσω των οποίων μπορεί να δράσει. Κατέχοντας την ιδιοκτησία που του επιτρέπει να αγοράζει οτιδήποτε, κατέχοντας την ιδιοκτησία που του επιτρέπει να οικειοποιείται όλα τα αντικείμενα, το χρήμα είναι λοιπόν το αντικείμενο της κατεξοχήν κατοχής. Η καθολικότητα

της ιδιοκτησίας του είναι η παντοδυναμία της ύπαρξής του. Γι' αυτό εκτιμάται ως παντοδύναμο. Το χρήμα είναι ο μαστροπός που φέρνει σε επαφή την ανθρώπινη ανάγκη με το αντικείμενό της, τη ζωή του με τα μέσα της ζωής τους. Όμως αυτό που μεσολαβεί ανάμεσα σε μένα και στη ζωή μου, μεσολαβεί επίσης ανάμεσα στην ύπαρξη των άλλων ανθρώπων και σε μένα. Για μένα το χρήμα είναι ο άλλος.

«Κατάλαβέ το, διάολε!
Χέρια, ποδάρια, κεφάλι, πισινά,
είναι δική σου περιουσία.
Γιατί να τα δουλεύεις σαν να 'ναι δανεικά;
Πες, λόγου χάρη, πως πληρώνω την αξία
έξι αλόγων. Δεν θα έχω κάθε λόγο να θεωρούμαι
απόλυτος αφέντης τους; Τα καβαλάω κανονικά,
σαν κύριος, και κινούμαι
με πόδια είκοσι τέσσερα: προσωπικά».

Γκαίτε: Φάουστ (Μιλάει ο Μεφιστοφελής)

Ο Σαίξπηρ στον *Τίμωνα τον Αθηναίο*:

«Χρυσάφι; Κατακίτρινο, αστραφτερό, πολύτιμο χρυσάφι; Όχι, Θεοί, νωθρός δεν είμαι εγώ πιστός! ... Τόσο χρυσάφι θα κάνει άσπρο το μαύρο, άσχημο τ' όμορφο, σωστό το λάθος, σπουδαίο το χυδαίο, νέο το παλιό, γενναίο το δειλό... Μα, τι; Αυτό θα σας αρπάξει παπάδες κι υπηρέτες, θα τραβήξει το μαξιλάρι κάτω απ' τα κεφάλια των καθωσπρέπει ανθρώπων. Αυτός ο κίτρινος σκλάβος φτιάχνει και παύει νόμους, ενόχους αθώνει, κάνει ευλογία την ευλογία, παίρνει τους κλέφτες και τους δίνει αξία, υπόληψη και λόγο προεστού. Αυτός μέχρι που βρίσκει γαμπρό στη χήρα την γριά. Αυτήν που βγαίνει απ' το νοσοκομείο με τα σπυριά της να ξερνούν βρώμα φρικτή και να ξερνάς μπροστά τους, την στολίζει, τη μυρώνει, σαν λουλούδι ανοιξιάτικο την κάνει. Ε, χώμα εσύ καταραμένο, πόρνη της ανθρωπότητας, εσύ που κάνεις να σπαράζονται οι όχλοι των εθνών».

Και λίγο αργότερα:

«Ε, γλυκέ βασιλοκτόνε, αγαπημένη διχόνοια του γονιού με το παιδί! Ένδοξε μαγαριστή του άωμου κρεβατιού, του Υμεναίου! Άρη ακατανίκητε! Πάντα νέος, πάντ' ανθηρός, ερωτικός, περίβλεπτος μνηστήρας, λιώνεις με την πορφύρα σου το αγνό χιόνι που σκεπάζει την ποδιά της Άρτεμης! Θεέ, ορατέ, πραγματικέ, που σμίγεις τα πιο απίθανα και ξέρεις να μιλάς του καθενός την γλώσσα! Αχ, πώς αγγίζεις τις καρδιές! Να, επαναστάτησαν οι σκλάβοι σου, οι άνθρωποι. Βάλε, μεγαλοδύναμε, τα κτήνη αυτά ν' αλληλοσπαραχτούν για την κυριαρχία!»

Ο Σαίξπηρ περιγράφει με εξαιρετικό τρόπο την πραγματική φύση του χρήματος. Για να τον κατανοήσουμε, ας αρχίσουμε, πρώτα-πρώτα, αναπτύσσοντας το χωρίο του Γκαίτε.

Αυτό που μου δίνεται με τη μεσολάβηση του χρήματος - αυτό για το οποίο μπορώ να πληρώσω (το οποίο το χρήμα μπορεί να αγοράσει δηλ.)- είναι Εγώ ο ίδιος, ο κάτοχος του χρήματος. Το μέγεθος της δύναμης του χρήματος είναι το μέγεθος της δύναμής μου. Οι ιδιότητες του χρήματος είναι και δικές μου ιδιότητες -εμού του κατόχου του- ιδιότητες και θεμελιώδεις δυνάμεις. Έτσι, ό,τι είμαι και είμαι ικανός να γίνω, σε καμιά περίπτωση δεν καθορίζεται από την ατομικότητά μου. Είμαι άσχημος, αλλά μπορώ να αγοράσω την πιο όμορφη γυναίκα. Συνεπώς δεν είμαι άσχημος, γιατί η επίπτωση της ασχήμιας -η αποτρεπτική της δύναμη- ακυρώθηκε από το χρήμα. Εγώ, σύμφωνα με τα ατομικά χαρακτηριστικά μου, είμαι κουτσός, όμως το χρήμα με εξοπλίζει με είκοσι τέσσερα πόδια. Γι' αυτό δεν είμαι κουτσός. Είμαι κακός, ανέντιμος, έκλυτος, ηλίθιος; Το χρήμα το εκτιμούν οι πάντες. Συνεπώς και τον ιδιοκτήτη του. Το χρήμα είναι το υπέρτατο αγαθό και άρα κάτοχος κάθε αγαθού. Επιπλέον, το χρήμα με απαλλάσσει από το πρόβλημα της ανεντιμότητας. Τώρα θεωρούμαι εντιμότατος. Είμαι ανεγκέφαλος, αλλά το χρήμα είναι ο πραγματικός εγκέφαλος όλων των πραγμάτων. Πώς μπορεί να είναι ανεγκέφαλος ο ιδιοκτήτης τους; Εξάλλου, μπορώ ν' αγοράσω έξυπνους ανθρώπους που θα με υπηρετούν. Μήπως αυτός που έχει δύναμη πάνω στους έξυπνους δεν είναι πιο έξυπνος απ' τον πιο έξυπνο; Εγώ που, χάρη στο χρήμα, μπορώ να ικανοποιήσω όλους τους ανθρώπινους πόθους μου, δεν κατέχω όλες τις

ανθρώπινες ικανότητες; Συνεπώς, το χρήμα μου δεν μεταμορφώνει τις ανικανότητές μου σε ικανότητες;

Αν το χρήμα είναι ο δεσμός μου με την ανθρώπινη ζωή, ο δεσμός μου με την κοινωνία, τη φύση και τους άλλους ανθρώπους, δεν είναι δεσμός όλων των δεσμών; Δεν μπορεί να λύσει και να δέσει όλα τα δεσμά; Και, ως εκ τούτου, δεν είναι επίσης το καθολικό μέσο κάθε διαχωρισμού; Στην πραγματικότητα, το νόμισμα μας χωρίζει και μας δένει, είναι ο... χημικός καταλύτης της κοινωνίας.

Ο Σαίξπηρ τονίζει δύο ιδιότητες του χρήματος:

1. Είναι ορατή θεότητα: η μεταμόρφωση όλων των ανθρώπινων και φυσικών ιδιοτήτων στα αντίθετά τους, η καθολική ανατροπή και παραμόρφωση όλων των πραγμάτων. Τα πιο απίθανα πράγματα συνδυάζονται, έρχονται σε επαφή.

2. Είναι η πόρνη και ο προαγωγός των ανθρώπων και των εθνών.

Η ανατροπή και παραμόρφωση όλων των ανθρώπινων και φυσικών χαρακτηριστικών, ο συνδυασμός των πιο απίθανων πραγμάτων — η ιερή δύναμη του χρήματος — έγκειται στο γεγονός πως αλλοτριώνει τον άνθρωπο, τον αποξενώνει από τον φυσικά και ανθρώπινα διαμορφωμένο εαυτό του. Το χρήμα είναι η παραμόρφωση του ίδιου του ανθρωπίνου είδους.

Αυτό που είμαι ανίκανος να κάνω ως άνθρωπος, και για το οποίο συνεπώς όλες οι φυσικές δυνάμεις μου δεν είναι κατάλληλες, μπορώ να το κάνω μέσω του χρήματος. Μ' αυτόν τον τρόπο, το χρήμα μετατρέπει τις δυνάμεις μου σε κάτι που δεν είναι καθαυτές. Σαν να λέμε, τις μετατρέπει στα αντίθετά τους.

Αν θέλω ένα συγκεκριμένο φαγητό ή θέλω να πάρω την ταχυδρομική άμαξα, επειδή δεν είμαι αρκετά δυνατός ώστε να πάω με τα πόδια στον προορισμό μου, το χρήμα μου εξασφαλίζει το φαγητό και την ταχυδρομική άμαξα. Σαν να λέμε, μετατρέπει την επιθυμία μου από κάτι που ανήκει στο βασίλειο της φαντασίας, την μεταφέρει από την στοχαστική, φανταστική ή επιθυμητή ύπαρξη, στην αισθητή, πραγματική ύπαρξη: από τη φαντασία στη ζωή, από τη φανταστική ύπαρξη στην πραγματική ύπαρξη. Η πραγματική δημιουργική δύναμη στην υλοποίηση αυτής της σκέψης είναι το χρήμα.

Αναμφίβολα, η ίδια διάθεση υπάρχει και σ' αυτόν που δεν διαθέτει χρήμα. Αλλά η διάθεσή του είναι απλά ένα πλάσμα της

φαντασίας χωρίς ύπαρξη, χωρίς καμιά επίπτωση σ' εμένα -τον τρίτο παράγοντα- και τους άλλους, πράγμα που σημαίνει πως για μένα παραμένει μη πραγματική, χωρίς αντικείμενο. Η διαφορά ανάμεσα στην πραγματική διάθεση, που βασίζεται στο χρήμα, και στην ανυπόστατη διάθεση, που έχει βάση την ανάγκη, την επιθυμία, τον πόθο μου, κ.λπ., είναι η διαφορά ανάμεσα στο Είναι και την Σκέψη, ανάμεσα στην ιδέα -που απλά υπάρχει μέσα μου- και στην ιδέα που υπάρχει ως πραγματικό αντικείμενο, έξω από εμένα.

Αν δεν έχω χρήματα για να ταξιδέψω, δεν έχω ανάγκη -πραγματική και πραγματοποιήσιμη- να ταξιδέψω. Αν έχω φυσική διάθεση για σπουδές, αλλά δεν διαθέτω το απαραίτητο χρήμα, δεν έχω καμιά διάθεση -πραγματική, αληθινή- για σπουδές. Από την άλλη, αν δεν έχω καμιά πραγματική διάθεση για σπουδές, αλλά έχω την επιθυμία και το απαραίτητο χρήμα, έχω μια πραγματική διάθεση. Το χρήμα ως εξωγενές, καθολικό μέσο και δυνατότητα (μη απορρέουσα από τον άνθρωπο ως άνθρωπο ή από την ανθρώπινη κοινωνία ως κοινωνία) μετατροπής μιας εικόνας σε πραγματικότητα και της πραγματικότητας σε απλή εικόνα, μεταμορφώνει τις πραγματικές ουσιώδεις δυνάμεις του ανθρώπου και της φύσης σε αφηρημένες έννοιες και, ως εκ τούτου, σε ατέλειες και βασανιστικές χίμαιρες, όπως άλλωστε και τις πραγματικές ατέλειες και χίμαιρες -ουσιώδεις δυνάμεις που δεν έχουμε στην πραγματικότητα, που υπάρχουν μόνο στη φαντασία του ατόμου- σε πραγματικά ουσιώδεις δυνάμεις και ικανότητες. Στο φως αυτού του χαρακτηριστικού και μόνο, το χρήμα αποτελεί εν γένει παραμόρφωση της προσωπικότητας, που τη μετατρέπει στο αντίθετό της, αντικαθιστά τα χαρακτηριστικά της με τα αντίθετά τους.

Έτσι, το χρήμα παρουσιάζεται σαν παραμορφωτική δύναμη που στρέφεται ενάντια στο άτομο, τους κοινωνικούς δεσμούς, κ.λπ., που αξιώνουν να είναι αυτοτελείς οντότητες. Το χρήμα μεταμορφώνει την πίστη σε απιστία, την αγάπη σε μίσος, το μίσος σε αγάπη, την αρετή σε αχρειότητα, την αχρειότητα σε αρετή, τον υπηρέτη σε κύριο, τον κύριο σε υπηρέτη, την ηλιθιότητα σε διάνοια και τη διάνοια σε ηλιθιότητα.

Συνεπώς το χρήμα, ως υπαρκτή και πραγματική ιδέα της αξίας, ανατρέπει και συγχύζει όλα τα αντικείμενα -φέρνει τον κόσμο πάνω κάτω- όλες τις φυσικές και ανθρώπινες ιδιότητες.

Αυτός που μπορεί να αγοράσει αξιοπρέπεια είναι αξιοπρεπής. Κι ας μην είναι παρά ένα γουρούνι. Καθώς το χρήμα δεν μπορεί να αντικατασταθεί από καμιά επιμέρους ικανότητα, από κανένα επιμέρους αντικείμενο, από καμιά επιμέρους ανθρώπινη ουσιώδη δύναμη, αλλά μόνο από τον συνολικό αντικειμενικό κόσμο του ανθρώπου και της φύσης, από την σκοπιά του ιδιοκτήτη του συνεπώς χρησιμεύει για την αντικατάσταση κάθε ικανότητας από κάθε άλλη ικανότητα, κάθε αντικείμενου από κάθε άλλο αντικείμενο, ακόμα και από τα αντίθετά τους: είναι η συναδέλφωση των πιο απίθανων πραγμάτων. Ενοποιεί τις αντιθέσεις.

Αν δούμε τον άνθρωπο ως άνθρωπο και την σχέση του με τον κόσμο ως ανθρώπινη, τότε την αγάπη μόνο με αγάπη μπορείς να την ανταλλάξεις, την πίστη μόνο με πίστη, κ.λπ. Αν θέλεις να απολαύσεις την τέχνη, πρέπει να καλλιεργηθείς. Αν θέλεις να ασκήσεις επιρροή σε άλλους ανθρώπους, πρέπει να ενδιαφέρεις και να εμπυγχώνεις τους άλλους ανθρώπους. Κάθε σχέση σου με τον άνθρωπο και τη φύση πρέπει να παίρνει μια ειδική έκφραση που να αντιστοιχεί στο αντικείμενο της επιθυμίας σου, στην πραγματική προσωπική ζωή σου. Αν αγαπάς χωρίς η αγάπη σου να βρίσκει ανταπόκριση, είναι σαν να μην παράγει αγάπη η αγάπη σου. Αν, παρά το γεγονός πως εκφράζεσαι ως εραστής, δεν μπορείς να καταστήσεις τον εαυτό σου αντικείμενο αγάπης, τότε η αγάπη σου είναι ανίσχυρη: μια δυστυχία.

